

УДК:338.2.332

Гришук Н.В.

*асистент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Вінницького національного аграрного університету*

СТРУКТУРНІ КОМПОНЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

В умовах стрімкого розвитку агропромислового комплексу України питання забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств набуває все більшої актуальності. У статті розглянуто наукові підходи щодо сутності понять «конкурентоспроможність підприємств» та «конкурентоспроможність аграрних підприємств». Проаналізовано основні фактори, що впливають на конкурентоспроможність підприємств. Визначено фактори та складники формування конкурентоспроможності; вказано на структурні компоненти підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та запропоновано шляхи їх підвищення.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, собівартість, рентабельність, ефективність, інтенсивність.

Гришук Н.В. СТРУКТУРНЫЕ КОМПОНЕНТЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ АГРАРНЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ

В условиях стремительного развития агропромышленного комплекса Украины вопрос обеспечения конкурентоспособности отечественных предприятий приобретает все большую актуальность. В статье рассмотрены научные подходы к сущности понятий «конкурентоспособность предприятий» и «конкурентоспособность аграрных предприятий». Проанализированы основные факторы, влияющие на конкурентоспособность предприятий. Определены факторы и составляющие формирования конкурентоспособности; указаны структурные компоненты повышения конкурентоспособности сельскохозяйственных предприятий и предложены их пути повышения.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, себестоимость, рентабельность, эффективность, интенсивность.

Grischuk N.V. STRUCTURAL COMPONENTS COMPETITIVENESS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES

With the rapid development of agriculture of Ukraine the issue of competitiveness of domestic enterprises is becoming more important. The article examines the nature of scientific approaches to the concepts of "competitive enterprise" and "competitiveness of agricultural enterprises." Basic factors of affecting the competitiveness of enterprise. Factors and components are forming competitiveness; set on the structural components of improving the competitiveness of agricultural enterprises and suggests ways of improvement.

Keywords: competition, competitiveness, cost, profitability, efficiency, intensity.

Постановка проблеми. В умовах мінливого ринкового середовища та прояву кризових явищ підвищується рівень ризику діяльності суб'єктів господарювання і виникає додаткова необхідність їх пристосування до викликів сьогодення для підприємств агропродовольчого сектора, які надто чутливі до впливу зовнішніх факторів. Для повноцінного функціонування сільськогосподарських підприємств основною метою має бути піднесення їх конкурентоспроможності й подальше окреслення шляхів її підвищення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблеми конкурентоспроможності сільськогосподарського підприємства нині на часі й мають широкий діапазон. Теоретичним надбанням у вивченні даного питання є наукові праці вчених-економістів, в яких закладено наукове підґрунтя забезпечення ефективного управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств. Даній проблематиці приділяють увагу такі науковці, як І.З. Должанський, Г.Л. Азоєв, М.Й. Малік, О.А. Нужна, О. Савчук, Д.А. Корж, Г.М. Калетник, О.С. Россіхіна, І.М. Зеліско та ін.

Разом із тим у вітчизняній практиці не існує єдиного підходу до окреслення шляхів підвищення конкурентоспроможності підприємств з урахуванням секторальних особливостей, що нині є актуальним. Саме значимість цих питань зумовила постановку мети та вибір завдань дослідження.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних засад та прикладних напрямів підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств. У процесі реалізації поставленої мети визначено та вирішено такі питання: узагальнено теоретичні положення щодо сутності конкурентоспроможності підприємства; визначено фактори та складники формування конкурентоспроможності; вказано на структурні компоненти підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств та запропоновано шляхи їх підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасна економіка України вимагає особливих підходів до вирішення пріоритетних завдань, створення необхідних умов для забезпечення зростання конкурентоспроможності всіх її сфер та ланок, зокрема сільського господарства. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств забезпечить розвиток економіки інших галузей, що в подальшому сприятиме загальному прогресу національного господарства у цілому. Узагальнено виокремлюють декілька компонентів конкурентоспроможності: підприємства, виробництва, продукції. Існує різне трактування поняття «конкурентоспроможність підприємства».

Конкурентоспроможність характеризує показники собівартості, рентабельності продукції, врожайності, дохідності виробництва, продуктивності праці. До них окремі автори додають ще прибутковість, продуктивність, оборотність, ділову активність, ліквідність. Деякі науковці конкурентоспроможність підприємства вбачають у відносній характеристиці, яка відображає ступінь відмінності розвитку певної організації від конкурентів за ступенем задоволення своїми товарами потреб споживачів, а також можливості і динаміці пристосування організації до умов ринкової конкуренції.

У визначенні І. Должанського та Т. Загорної конкурентоспроможність підприємства – це здатність виробляти й реалізовувати швидко, дешево, якісно, продавати в достатній кількості за високого технологічного рівня обслуговування [1, с. 28]. Г. Азоєв уважає, що конкурентоспроможність підприємства – це можливість ефективно розпоряджатися власними і позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку, тобто основна увага приділяється фінансовій стороні діяльності підприємства [2, с. 158]. На думку Е.Б. Фігурнова та Ю.Ю. Донець, конкурентоспроможність підприємства – це випуск конкурентоспроможного об'єкта, який здатен витримувати конкуренцію

порівняно з аналогічними об'єктами на даному ринку; стійкість фінансової діяльності [3, с. 18].

Поняття конкурентоспроможності аграрних підприємств набагато складніше і трактується неоднозначно. Досить повно та системно подано поняття конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в монографії М. Малік та О. Нужиної. На їхню думку, це здатність суб'єктів економічної діяльності аграрної сфери пристосовуватися до нових умов господарювання, використовувати свої конкурентні переваги і перемагати в конкурентній боротьбі на ринках сільськогосподарської продукції та послуг, максимально ефективно використовувати земельні ресурси, якомога повніше задовольняти потреби покупця шляхом аналізу структури ринку і гнучко реагувати на зміну його кон'юнктури [4, с. 179]. Проте забезпечення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств не обмежується використанням тільки земельних ресурсів. Специфіка сільськогосподарського виробництва полягає у значній залежності від погодних умов, природних ресурсів, тривалому циклі виробництва та ін.

Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємств має характерні особливості, пов'язані зі: а) специфікою сільського господарства як виду економічної діяльності; б) значним рівнем конкуренції у середовищі сільськогосподарських товаровиробників; в) значною кількістю та різноманітністю виробників (підприємств), г) тривалим часовим лагом. У загальному вигляді конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства може бути визначена як його порівняльна перевага стосовно інших підприємств даної галузі усередині країни та за її межами.

Не менш важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності підприємств є ефективне використання ресурсів, кваліфікацій персоналу, досягнень сучасного менеджменту, інноваційних, фінансових та інформаційних можливостей сільськогосподарського підприємства, що у сукупності являють собою його потенціал, який, своєю чергою, також має бути конкурентоспроможним.

Також слід звернути увагу на фактори, які впливають на конкурентоспроможність підприємства. В економічній літературі існує різна класифікація чинників залежно від ознак розподілу. М. Портер [5, с. 265] за природою виникнення поділив фактори на основні та розвинуті; загальні та спеціалізовані; природні та штучно створенні. Існує також класифікація за сферою дії, за керованістю, за рівнем спеціалізації. Узагальнено будь-які фактори умовно можна поділити на внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх факторів конкурентоспроможності віднесемо:

- 1) кваліфікованість та ефективність використання персоналу підприємства;
- 2) рівень матеріально-технічного забезпечення;
- 3) ефективну підприємницьку стратегію;
- 4) організацію виробництва та ін.

У кожній сфері підхід до вимог трудових ресурсів різний, оскільки існують відмінності у характері технологічних операцій, специфікації продукції, інтенсивності та сезонності праці, рівні кваліфікації, рівні механізації технологічних процесів тощо. Але, на жаль, такий компонент, як рівень заробітної плати [6, с. 58] у сільському господарстві є найнижчим як серед інших видів економічної діяльності, так і порівняно із середнім показником по Україні, а це, відповідно, певною мірою не сприяє заохоченню працівників, знижуючи, таким чином конкурентоспроможність результатів їх праці.

Далі дамо оцінку кількісному та якісному складу машинно-тракторного парку, що знаходиться в арсе-

налі сільськогосподарських підприємств. Можна з упевненістю констатувати, що їх діючий склад не дає можливості виконувати всі технологічні операції в найкращі агротехнічні строки з високою якістю та низькими витратами коштів, матеріальних і трудових ресурсів [7, с. 9]. Досі в Україні все ще не знайдено і не впроваджено ефективного механізму сприяння оновленню матеріально-технічної бази, а кошти, що надходять з державного бюджету для вирішення даних питань, украй недостатньо. Політична та економічна ситуація, що склалася в Україні в останні роки, сприяла росту імпорту вживаної техніки. Проте дія 10%-го мита обмежила попит на таку техніку. До того ж імпорт на вживану техніку має дорожчу комплектацію, а тому така техніка старше п'яти років не є конкурентоспроможною.

У цілому нинішня ситуація з технічним забезпеченням, що склалася в аграрному секторі, потребує державної підтримки та невідкладних організаційно-економічних заходів. Українське сільгоспмашинобудування має великий потенціал. Ми маємо всі умови для його розвитку: зручні технічні території, висококваліфіковані кадри, стабільний попит. Проте вітчизняному виробнику сільськогосподарської техніки не вистачає інвестицій. Перспектива для них існує тільки в кооперації з провідними світовими виробниками. Нині в Україні існує більше 40 підприємств, які виробляють гідну сільгосптехніку, проте потребують підтримки. Саме тому у цьому році Мінагрополітики започаткувало програму підтримки національного виробника сільськогосподарської техніки. У лютому місяці на засіданні Кабінету Міністрів було схвалено рішення щодо компенсації вартості української сільськогосподарської техніки та обладнання у розмірі 15%. Але 1 березня під час засідання Кабінету Міністрів України компенсацію за придбання сільгосптехніки українського виробництва було збільшено з 15% до 20%. Запропонована підтримка у 20% буде діяти у 2017 р. для підприємств, якімають ступінь локалізації 35%, у 2018 р. – 45%, у 2019 р. – 55%, у 2020 р. – 60% [8]. Щоб отримати компенсацію за техніку, виробнику необхідно подати заявку та підтверджуючі документи про придбання техніки до державного банку. Мінагрополітики після отримання усіх відповідних документів протягом місяця перераховує кошти державному банку, який, своєю чергою, в одноденний термін компенсує сільгоспвиробнику 20% від вартості придбаної техніки без ПДВ.

Відповідною комісією при Мінекономрозвитку буде створено перелік техніки та виробників, на які буде поширюватися дія компенсації вартості.

Необхідно звернути увагу на впровадження альтернативних видів палив для тракторів та автомобілів. В Україні сільське господарство споживає дизельного палива в межах 3 млн. т. Біодизелем (виробляється з олійних культур, зокрема ріпаку) можна замінити до 30%, або 1 млн. т, а біоетанол (виробляється із зернових культур) можна додавати до бензину з нафти, приблизно 30–40% та використовувати його виробництво за невисоких цін зерна на господарському і міжгосподарському рівнях. Виробництво і реалізація біоетанолу є однією домінантою на ринку біопалива. За розрахунками Г.М. Калетніка, внутрішній ринок біоетанолу може сягати 800–1200 тис. т на рік, якщо він замінить 10–15% бензинів, які споживаються в Україні, та 623 тис. т на рік біодизельного палива [9, с. 13]. Планується, що до 2020 р. частка використання біопалива становитиме 20% загального обсягу споживання палива в Україні.

Не менш важливим моментом у підвищенні конкурентоспроможності підприємства є ефективна під-

приємницька стратегія, яка забезпечує відповідність поставлених завдань організаційній структурі та можливостям їх реалізації.

Підприємницька стратегія є одним із вирішальних факторів, що визначає конкурентоспроможність, та безпосередньо залежить від позиції чи місця сільськогосподарських підприємств на ринку. Стратегічні завдання мають тенденцію до змін, тож слід віддати належне операційній стратегії, яка опрацьовується з їх урахуванням та бере до уваги всі можливі варіанти пріоритетів, кожен із можливих компромісів. Стратегія досягає своєї мети, коли існує комплексний вплив засобів менеджменту та маркетингу в розробленні й управлінні функціонуванням операційної системи [10, с. 186]. Саме для створення стратегії підприємства та забезпечення конкурентоспроможної продукції будь-яке підприємство повинно застосовувати маркетингові дослідження, які аналізують усі види діяльності та сфери маркетингу: товар, ринок, асортимент, канали збуту й розподілу, методи реалізації, рекламу, стимулювання збуту. Найважливіші завдання маркетингових досліджень щодо підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та підприємства:

– вивчення ринку виробників і споживачів продукції даного виду, проведення порівняльної оцінки рівня конкурентоспроможності продукції;

– побудова прогнозів щодо вимог ринку та розроблення на цій основі маркетингової стратегії підвищення конкурентоспроможності продукції; оновлення виробництва або модернізація продукції і діява реклама.

Отже, метою маркетингової діяльності є забезпечення конкурентоспроможної продукції через виявлення рушійних чинників і приведення їх у дію.

Досягти підвищення ефективності сільського господарства можна завдяки створенню оптимальних за розмірами виробництв, які б забезпечували вищий рівень продуктивності праці та нижчу собівартість продукції порівняно з невеликим рівнем виробництва. Наприклад, оптимальні розміри сільськогосподарських підприємств на рівні від 3 тис. га сільськогосподарських угідь і до 5–6 тис. га; вирощування зернових культур – понад 2 тис. га. Досягти оптимального розміру землекористування можна на основі кооперації та оренди землі, земельних часток (паїв).

Виробничі параметри забезпечують внутрішню конкурентоспроможність підприємства та його продукції, яка реалізується на ринку, забезпечуючи тим самим зв'язок із зовнішнім середовищем. Цей зв'язок зворотний, адже параметри реалізації продукції визначають внутрішні фінансові результати діяльності сільськогосподарського підприємства [11, с. 193].

Сукупність впливу всіх факторів віддзеркалюють такі показники, в основу яких покладено витрати виробництва (ціна, рівень рентабельності), міру насичення даним видом продукції (обсяг виробництва і реалізації продукції, рівень товарності), рівень купівельної спроможності споживачів (рівень життя людини, доходи громадян). При цьому важливою конкурентною перевагою товарів сільського господарства є їхня мінімальна собівартість, яка дає можливість призначити нижчі реалізаційні ціни [12, с. 98].

Не менш важливою умовою забезпечення конкурентоспроможності підприємства є ефективне використання ресурсів, кваліфікацій персоналу, досягнень сучасного менеджменту, інноваційних, фінансових та інформаційних можливостей сільськогосподарського підприємства, що у сукупності являють собою його потенціал, який, у свою чергу, також має бути конкурентоспроможним.

Розглянувши деякі складники конкурентоспроможності підприємства, можна зазначити, що: існує безліч факторів, які впливають на конкурентоспроможність сільськогосподарського підприємства і кожен із них здійснює свій вплив; вплив зовнішніх і внутрішніх факторів не забезпечує високу конкурентоспроможність вітчизняних сільськогосподарських підприємств, тож необхідне комплексне вивчення кожного з них для виявлення сильних і слабких сторін окремого підприємства окремо враховуючи кожний конкретний випадок.

Висновки. Підводячи підсумки, зазначимо окремі складники підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств:

1) збільшення ефективності використання наявного потенціалу підприємств;

2) зростання рівня мотивації персоналу сільськогосподарських підприємств як рушія підвищення ефективності та результативності праці;

3) оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарських виробників у різних формах та на основі різних джерел фінансування;

4) впровадження ефективної підприємницької стратегії на основі вдосконалення організації виробництва та впровадження концепції маркетингу;

5) підвищення ефективності державної підтримки та державного регулювання ризикового за своєю природою і водночас стратегічно важливо го сільськогосподарського виробництва.

Підвищення конкурентоспроможності підприємства залежить від ефективного використання усіх вищезазначених компонентів, що дасть змогу збільшити виробництво високоякісної продукції, знизити затрати праці та коштів, одержати прибутки в розмірах, необхідних для забезпечення розширеного відтворення в сільському господарстві економіки країни, сприятиме прискоренню виходу галузі із сучасної фінансової кризи, дасть змогу зміцнити експортний потенціал, тим самим підтвердить надійність продовольчої безпеки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства / І.З. Должанський, Т.О. Загорна. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 384 с.
2. Азоев Г.Л. Конкуренція: аналіз, стратегія і практика / Г.Л. Азоев. – М. : Центр економіки і маркетингу, 1996. – 208 с.
3. Фигурнов Э.Б., Донец Ю.Ю. Производственный потенциал промышленного региона; оценка; и резервы роста / Э.Б. Фигурнов, Ю.Ю. Донец. – Киев, 1982. – 436 с.
4. Малік М.І. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми : [монографія] / М.І. Малік, О.А. Нужна. – К. : Інститут аграрної економіки, 2007. – 270 с.
5. Портер М. Конкуренція : учеб. пособ. / М. Портер. – Москва : Вильямс, 2001. – 425 с.
6. Савчук О. Системний підхід до аналізу конкурентоспроможності промислового виробництва / О. Савчук // Економіст. – 2001. – № 12. – С. 58–61.
7. Месель-Веселяк В.Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2009. – № 10. – С. 7–14.
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://imperiya-agro.com>.
9. Калетнік Г.М. Біопаливо: продовольча, енергетична та екологічна безпека України / Г.М. Калетнік // Біоенергетика = Bioenergy. – 2013. – № 2. – С. 12–14.
10. Россіхіна О.Є. Основні фактори конкурентоспроможності підприємства / О.Є. Россіхіна // Держава та регіони. – 2010. – № 2. – С. 184–187.
11. Зеліско І.М. Управління фінансовою санацією підприємства : [навч. посіб.] / І. М. Зеліско. – К. : КОМПРИНТ, 2015. – 380 с.
12. Іванюта В.Ф. Теоретико-методологічні підходи до формування конкурентоспроможності / В.Ф. Іванюта // Агроінком. – 2008. – № 1–2. – С. 97–101.